

РЕЦЕНЗІЇ

НОВЕ СЛОВО ПРО М. ХВИЛЬОВОГО

Безхутрий Ю. М. Хвильовий: проблеми інтерпретації. — Харків: Фоліо, 2003. — 495 с.

Творчість істинно великого письменника завжди багатогранна і знакова: її потрактування через те виходить за межі однозначності.

Ця думка цілковито підтверджується при ознайомленні з монографією Ю. М. Безхутрого "Хвильовий: проблеми інтерпретації". Автор книги поставив перед собою завдання дослідити творчість Хвильового в контексті модерністичного дискурсу в українській літературі, справедливо зауваживши про різнобій думок і неповноту дослідження даної проблеми в нашому літературознавстві.

Відразу впадає в око оригінальність підходу до вирішення поставленої проблеми. Ю. М. Безхутрий обирає для аналізу тексти двох томів "Творів"

М. Хвильового, виданих у 1927, 1928 рр. Проникнення дослідника в онтологічний, буттєвий та екзистенційний світ творчості М. Хвильового дозволило йому помітити своєрідність укладання і розміщення текстів у "Творах": не довільне чи хронологічно визначене, а вмотивоване внутрішнім кутом зору, особливостями розкриття письменником художньої моделі світу. В свою чергу це викликає необхідність цілісного й глибинного аналізу новелістики і повістей, уміщених у "Творах", за принципом розміщення їх самим письменником, а від-

так проектує висновок автора монографії про специфічні ознаки "жанру книги", популярного на початку ХХ століття.

Найголовнішим здобутком наукового аналізу, проведеного Ю. М. Безхутрим, є, на мій погляд, його доказовість. Який би текст не аналізувався, яка б теза не була виголошена дослідником творчості Хвильового, завжди наявна при цьому вагома аргументація, чітка позиція автора монографії, багатство і оригінальність думки, "всеохопність" матеріалу.

Високий рівень новизни і науковості знайшов свій вияв насамперед у главі I "Семантика рамки". "Вступна новела" і "Арабески" аналізуються як близькі за стилевими ознаками, тематичною єдністю, спільними мотивами, символами тощо. Ці два тексти складають рамочну композицію "Творів" Хвильового, тому їм письменник надавав особливого значення.

Ю. М. Безхутрий цікаво аналізує мотивні і структурні ознаки "Вступної новели", "розшифровує" реалії літературного й громадського життя України 20-х років, переданих письменником в іронічно-саркастичній формі.

Переконливо розкриваються науковцем реалізовані в тексті інтертекстуальні й підтекстові аналогії та зв'язки, алегорично-асоціативна характеристика героїв, гротесково-ігровий елемент новели, іронічність як засіб "творення інформаційної картини" (с. 19).

Окремо виділено Ю. М. Безхутрим "театральний" мотив, який постає у "Вступній новелі" в різноманітних відтінках (розіграш, театральна умовність, епатаж, буфонада, іронічність) і характеризує як опонентів Хвильового, так і самого Хвильового-оповідача.

"Вступна новела" — це своєрідний код для розкриття світових зрушень у 20-і роки ХХ ст., коли примітив і облудність стають нормою життя, а інтелект і моральність — завадою на шляху в майбутнє. Помінялися місцями "верх" і "низ". Саме цим викликаний прийом театральної умовності, до якого звернувся М. Хвильовий.

Детальне опрацювання театального мотиву та особливостей художнього часу і простору приводять дослідника до висновку про ознаки творчості Хвильового: "Необарокові, модерністичні інтенції Хвильового, спрямовані на слово, наділяли останнє магічною функцією. Звідси й жагуча віра в його творчі можливості, здатність не лише переконувати людей, а й створити нове життя. Театралізована модель світу концентрувала такі можливості і була адекватним втіленням цієї "ідеї" (с. 31).

"Вступна новела" і "Арабески" взаємопов'язані художнім світом. Не задовольняючись твердженнями науковців-попередників про трактування новели "Арабески" лише як неординарного явища, Ю. М. Безхутрий розглядає "Арабески" як гіпертекст, що має декілька семантичних шарів. Він справедливо вважає, що є всі підстави трактувати новелу "як скомпліковану мотивну комбінацію, переплетіння різних семантичних, стилістичних, жанрових і навіть родових ознак. Це багатофункціональна система й ієрархія текстів, кожний з яких має свою особливість" (с. 115). Аналіз назви, жанрових ознак, біблійних мотивів, символічно-алегоричного дискурсу, особливостей просторових і часових координат цілком переконують у доцільності висновку автора роботи про багатоплановість семантичних пластів у новелі, а загалом про "Арабески" як про гіпертекст — "певну одночасну єдність і множинність поліфонічних текстів" (с. 115).

Узагальнюючий характер має Глава II монографії Ю. М. Безхутрого "Твори. Том I: Здеформований світ", присвячена проблемі деформації людини в пореволюційний час як головній у новелістиці Хвильового. Автор увиразнює свою концепцію через аналіз окремих тематично близьких пластів. Детально розкриваючи, а часто буквально розшифровуючи семантичну наповненість місткої (а сьогодні, мабуть, не всім читачам і зрозумілої) фрази, думки Хвильового, Ю. М. Безхутрий занурюється в мотивацію свідомості, вчинків, психологічного стану персонажів. Звертається увага на інтертекстуальність текстів, переплетення християнських і язичницьких символів, ідеологічне забарвлення текстів, використання письменником опозиційних понять для наголошення стану розгубленості, втрати людиною своєї сутності.

Тексти М. Хвильового згруповані за певними об'єднуючими парадигмами: постреволюційний синдром: втрачене покоління; безвихідь як спосіб існування: на терезах двозначності; запах смерті: мотив загибелі; сатиричні парадокси: гротеск і психологізм; "Чумаківська комуна": пародійна модель світу". Завершує главу аналіз новели "Дорога й ластівка" як тексту-перестороги. Навіть просте перерахування назв підрозділу вказує на серйозність поставленої мети: дослідити основу модерністичної моделі дійсності, створеної Хвильовим. Ю. М. Безхутрий помічає найприкметніші нюанси відтворення в новелістиці М. Хвильового трагедії роздвоєння людської свідомості. Він аналізує концепцію світу, що її виклав письменник, як

абсурдну: "І справді, світ, у якому існують герої Хвильового, не тільки фрагментарний і калейдоскопічний: зрушений із звичних підвалин соціальними катаклізмами, він утратив стабільність і позбавлений внутрішньої логіки, а тому хаотичний, абсурдний і жорсткий" (с. 478).

Логічним продовженням викладених у перших главах міркувань є аналіз текстів, уміщених у II томі "Творів" М. Хвильового: це ряд новел та оповідань, "Повість про санаторійну зону" та "Сентиментальна історія", в яких деформована дійсність відтворена через приреченість цього світу і людини в ньому.

Найбільш помітна і не обійдена увагою науковців новела "Я (Романтика)" М. Хвильового тлумачиться Ю. М. Безхутрим по-новому. Насамперед автор монографії з'ясовує багатозначність подвійної назви твору і проекцію на семантично значущі аспекти тексту. З'ясування ж мотивів, часо-просторових координат, поєднання ілюзійних і реальних сцен та епізодів у новелі, аналіз символічного образу Марії-Богоматері, ідеологічного фанатизму проводиться досить повно. Це дозволяє зробити висновок про універсалізм художнього мислення, притаманний Хвильовому-модерністові (с. 311).

В такому ж чи подібному ключі проводиться аналіз інших текстів другого тому творів Хвильового.

У монографії Ю. М. Безхутрого вперше так широко обґрунтовується інтертекстуальність текстів М. Хвильового. Цікаві і багаті паралелі проведено з творчістю Гоголя, Достоевського, Коцюбинського, Стефаніка, Тургенева, Винниченка, Тичини... Вони значно розширюють уявлення про непересічний талант Хвильового, його особливий вияв в модерністичному ключі.

Книга Ю. М. Безхутрого — справжнє досягнення наукової думки. Хочеться побажати автору нових успіхів у реалізації задумів.

Ніна ПАШКОВСЬКА